

Térey János

Egy cívis vallomásai

Ajtó utca¹

Az ükanyám elleni per és a házaspárt sújtó, 1881-es csődesemény egyértelműen lecsúszást, hanyatlást jelent a XIX. századi virágzás után; mégis ezután, 1868-ban született dédapám, [III.] István idejében, az előző századfordulón vonult tovább szekereivel az apai ág a félreeső, falusias Cserepes utcáról egy újonnan épített, széles homlokú, nagyvonalú és kényelmes Ajtó utcai portára, a 16. szám alá. Tehát ismét fölfelé! Ezt sem ők építették, hanem vásárolták. Számomra ez a máig meglévő épület a mi valódi házunk, eszmei értelemben biztosan az, nyugalmat, nagy nyarat, jó levegőt érzek körülötte. Ebből az időből származnak az ónémet diófa bútorok, ezek egyike, egy lakkozott, kétajtós ruhásszekrény most a Viza utcai dolgozószobámban áll. A bal hátsó sarkán kilazultak az eresztékek, a csapok a Pestre szállítás alkalmával. A szállítócédula fölíratá a hátán a legelső fuvart idézi: *Debreczeni Vasútállomásra, 1906. dec. 12.*

Dédapám feleségét Polgáry Eszternek hívták, öt gyermekük volt – akik közül Bözsike négy évet, [IV.] István nem egészen két hónapot élt, és bélhurutban hunyt el 1897-ben –, s az ő legidősebb fiuként született még a Cserepes utcába 1901-ben nagyapám, [V.] János. Dédapám gyászjelentőjét már ugyaninnen címezték 1927-ben. *Kisbirtokosként* említik, ez szokatlan, hiszen általában gazdálkodót volt szokás írni, a két kifejezés itteni tartalma persze ugyanaz. A vesztéseikkel egy időben szökkentek szárbá a család kapcsolatai, szaporodtak „ösmerőseik”, útelágazások jöttek létre, s a fiúk, akik pendelyes vagy iskolás gyerekként láthatták a szülei tönkremenetelét, újra megvetették lábukat a földön, és legalábbis részben másféle életet kezdtek meg, mint amilyeneket maguk előtt láttak. „Igen kézenfekvő okból minden nemzedék úgy tekint a készen talált életre, mint megváltoztathatatlan adottságra, eltekintve ama kevés dologtól, amelynek megváltoztatása: érdeke”, így Musil, Tandori Dezső fordításában.

Ették vasárnap a húslevest, amit marhaszegyből vagy tyúkból főztek, ették karácsonykor a kappant meg a pulykát. Alkalmaknak tekintették a vasárnapokon kívül a kézfogót, a lakodalmat, a névnapot, a szüretet és a disznótort, a sátoros ünnepeket, valamint a temetéseket. Az aranyló leves után öregoldalból készített rostélyos következett [a marha bordák melletti húsából], töltött káposzta csülökkel főzve [készült sertés-, marha- és juhhúsból is], rántott szelet, illetve finomabbnál finomabb pörkölt. S hogy miben is áll a nevezetes debreceni töltött káposzta lényege, mely se nem kolozsvári, se nem szatmári? Mivel ez egy valódi rítus városomban, és olyan vitákat eredményez az eltérő iskolák találkozása, mint egy vallásháború, fontosnak tartom, hogy itt egy néprajzilag hiteles recept szerepeljen, ezért a családi archívum helyett – abban ez sincs, ahogyan slambuc sincs, hiszen ezeket nálunk mindenki

1 Térey János emlékirata *Boldogh-ház, Kétmalom utca. Egy cívis vallomásai* címmel szeptember elején jelenik meg a Jelenkor Kiadó gondozásában.

fejből, a szájhagyomány alapján főzte – Matkó László adatközléséhez folyamodom.² Egy kiló sertéshús, másfél kiló savanyú káposzta [ebből egy fej egész, fél kiló apró], 0,7 kg csülök, 0,15 kg rizs, 0,3 kg fehér szalonna, 0,1 kg hagyma, 0,08 kg só, 0,005 kg gyömbér, 0,01 kg szerecsendió-virág, 0,005 kg sáfrány, 0,005 kg bors. Általában a felsált és a bélszín vastagját részesítették előnyben. Ha nem volt kéznél savanyított káposzta a piacról, akkor pirított kenyérrel, kaporral, esetleg citromsóval savanyították a meglévtőt. A töltelék készítéséhez szalonnát, kölest, borsot, gyömbért, sáfrányt, szerecsendió-virágot használtak. A fazék aljára leveleket és aprólékot raktak, sorban rá a megtöltött káposztákat, raktak még közé bőrös, csontos húsokat, debreceniül mondva: cubákat és bütyköt. Amikor a káposzta jól megfőtt, a lé egy részét öreg, piros rántással föloldották, visszaöntötték, és főzték még egy kicsit együtt. Az aprókáposztát főzték csikkal, azaz metélt tésztával is.

Desszertként kürtőskalács vagy málé érkezett az ovális asztalra. Szilveszter napján is kappant vagy pulykát készítettek, mint karácsonykor, mivel ezek „visszafelé kaparnak”, úgy ám, de tők komolyan! Újesztendő első napján nem ettek szárnyast, mert úgy tartották, az elkaparná a szerencsájüket. Máris küszöbön állt a farsang, egész évben pedig eljártak a további alkalmakra, gazdabálokba, szüreti bálókba, az iparoskörbe, a filléres „thea-egyletbe”, jótékonyági rendezvényekre, ki-ki ideje és vérmérséklete szerint.

Akad a farsang elmúltával újabb kacifántos fordulat is: Bozsó Sára öccsének, Andrásnak unokája, Bozsó Katalin Macsi Tóth Ferenchez, Nagyházi Erzsébet dédunokájához ment hozzá 1932-ben, itt tehát ugyanolyan, többszörös vérkeveredésről van szó, mint amilyeneket a Boldoghokkal kapcsolatban soroltunk. Nézem az esküvői képüket. Hasonlítanak egymáshoz? Naná, hasonlítaniuk is kell, ha már eleve ezzel a konkrét ismerettel fölvertezem nézem őket: ugyanaz a keskeny szemrés, ugyanaz a kerek áll, ugyanaz a magas homlok, ugyanaz a műtermi körülmények között, erős villanyfényben viaszosnak ható bőr, és még a kihívó, magabiztos mosolyuk is! Tény, Ferenc egy bő fejjel magasabb a nejenél.

A Cserepes utcán dédapám 1861-es születésű [III.] János bátyja élt a továbbiakban, 1920-ig, illetve itt lakott a húszas-harmincas években az ő fia, a malmos [III.] András, feleségével, Burai Erzsébettel [akinek atyja, Ferenc, „a Hatvan uccai városrész uccagazdája” volt, kerek képű, ősz bajszú bácsi a fényképen; virilis képviselő, továbbá hosszú éveken át a Hortobágyi Intéző Bizottság felügyelő gazdája a Penternyi-gulyánál].³ Az 1865-ös báty, [I.] Gergely, a vasúti mérnök vette el a Simonffy-lányt, ő volt az első, a források szerint minden újra fogékony értelmiségi a családukban.

Pont az anyéim nem változtattak, aztán mégis, csak egy nemzedékkel később. Beérték azzal, amivel bárki más, azzal, hogy „bőségesen megtelnek csüeid, és must árad sajtóidból”, amint az a Példabeszédekben áll. Megelégedtek vele, hogy éppen most élnek, amikor porrá lesz minden, ami korábban volt, és nem létezik még, ami lesz.

A mintázat elszíneződött, a keretek lazultak.

Őseim a földjükön megtermelt javakból, önellátó módon élelmezték a családot, amelyben nagyapám fénykorában, a múlt század harmincas éveiben született az első

2 Matkó László, *Debrecen-Hortobágy étkezési szokásainak vizsgálata*. A debreceni Déri Múzeum évkönyve, 1989–1990, Debrecen, 1990, 376.

3 *Hajdú vármegye gazda-családjainak albuma*, szerk. Farkas L. Ferenc, Nagy Károly és társai Grafikai Műintézet, Debrecen, 1936, 21.

két fiú, a legifjabb [VI.] János és [VI.] István, akik már sohasem viselték fölmenőik furcsa, sokáig nekem is szokatlan előnevét. Lekopott róluk. Megváltak tőle a kommunizmusban. Földrajzi elnevezésként még viccesebb, mint családnévként, a „macsi Balcsinak” hívott látóképi tófürdő becenevét pedig kifejezetten megmosolyogtatónak találtuk gyermekkorunkban. De nagyapám idejében annak a tónak még föl sem töltötték a medrét az Y-alakban kettéágazó Vervölgyben. Ők a fürdést nyáron elintézhették az ösztövért kútágas mellett. Ették a maguk megtermelte javakat. Megálltak a saját lábukon. Időközben azonban módosultak a szükségletek. Szerszámuk sem csupán az ásó, a kapa, a vasvilla meg a fejsze volt. A szérűfelszerelések, a villa, gereblye, lapát, nyeső, seprű, vontatólánc mellett ekére, a tövisboronát fölváltó vasboronára, kocsira, és legfőképpen: lóra volt szükség. Jó darabig meghatározó szerepe volt az igaerőnek, a hasznosított állatokat *járójószág*nak, fajtánként pedig jármos ökörnek, igás vagy szekeres lónak nevezték, megkülönböztetésül az eladásra szánt *heverő jószág*tól. Tartottak marhát, birkát, sertést, szárnyasokat, s ezek kint is teleltek mind. A gépesítés lassan vette át a vezető szerepet a gazdálkodásban, és akkor sem igazán errefelé; valójában majd csak a téeszekben, s annak nagyon meg kellett fizetni az árát. Miben is állt a huszadik században ez a városkörnyéki gazdálkodás nagyapáméknál? Éppen annyit termeltek, amennyit föl is éltek, többre pedig nem is volt szükségük. Elsősorban kukoricát, gabonát, napraforgót és cukorrépát termesztettek, a termék minden összetevőjét módszeresen fölhasználva, a család és az állatok számára kétféleképpen elkészítve. Mindent átforgattak és újrahasznosítottak, semmi sem vesztett kárba. A kukoricacsuhét először leszecsckázták, apróra vágták az Örkény *Tótékjából* ismert szecsckavágóval, ami aztán nagy kerámiamedencékben erjedt; lefedték és földdel terítették be, s télen főképp ezt adták enni az állatoknak. Tavasszal és nyáron bálázott szalmával etették az állományt. A napraforgó szárát hasonlóan dolgozták fel, magjából pedig olajat préseltek. A vidéki cukorrépát be lehetett adni a debreceni cukorgyárba, amiért cserébe földolgozott cukrot, illetve melaszt kaptak.

Nem voltak kastélyaik és váraik, nem vívtak csatákat, sem párbajokat, nem alapítottak vallást vagy gyárat, nem vezettek kávéházat, fogyasztani is ritkán jártak máshová, mint a saját asztalukhoz. Nem voltak padlótól a mennyezetig érő könyvespolcaik, aranyozott élű fóliánsokkal, ébenszínű vagy pávakék polcgerincekkel. Nem tudták visszavezetni családfájukat az Árpádokig, ahogy én sem tudnám, nem lógott az ősök képe olajban a falon, mint a Piac utcai paloták gazdáinak, nem dicsekedhettek egzotikus felmenőkkel, nem tudtak sváb, osztrák vagy zsidó rokonokról sem. Tették a dolgukat, védelmezték a határaikat, gazdálkodtak a tíz, néha sokkal több, néha sokkal kevesebb holdjukon. És nem utolsósorban közlekedtek a lovaskocsijukkal a városi kocsiszín meg a tanyasi istálló között. Az *Új Barázda* adott hírt róla *A megvadult lovak áldozatai* című apró hírében,⁴ hogy az előző napon, péntek délben, rekkenő forróságban szerencsétlenség történt a Piac utcán. Macsi Tóth András debreceni gazdálkodó „jóvérű lovai” [nem szilaj vagy tüzes, hanem jóvérű, ez igen!] valamitől megvadultak, és elragadták a kocsit. A Püspöki palota előtti kanyarban az egyik kerék leesett a tengelyről, és a kocsi fölborult. A kocsi a fején és a lábán sérült meg súlyosan. Az utasok közül Szabó Imréné a fején sérült, ő sem akárhogyan, mivel agryázkódást

4 1923. május 26., 3.

szenvedett. Macsi Tóth Andrásné csak kisebb zúzódásokat szerzett. „Az államrendőrség megindította a vizsgálatot annak kiderítésére, hogy a szerencsétlenségért kit terhel a felelősség.” Egyrészt tehát fölmerül a felelősség kérdése. Volt-e látható gond a tengellyel? Ki nem ápolta megfelelően a járművét, kinek nem tűnt föl az a kilazult csapágó, rögzítő csavar vagy sérült ékszíjtárcsa? Másrészt az sem egyértelmű, kicsoda hajtotta ezeket a lovakat. Azt tudjuk, hogy a kocsis, de mivel András sérüléséről külön nem esik szó, és valószínűtlen, hogy egy ilyen esetet bármelyik utas is ép bőrrel úszott volna meg, elképzelhető, hogy ugyanaz hajtotta, mint aki hajtatta ezeket a jóvérű lovakat: a tulajdonos. De melyikük lehetett az? Van egy 1857-es Andrásunk (I.), akinek Erdei Julianna a felesége – halálának évszáma nem ismeretes, de miért is ne ülhetett volna kocsira hatvanhat évesen? Illetve szintén neki van egy András fia (II.), aki 1893-ban született, s az első nagy háborúban vadász zászlóaljnál szolgált, és még fogságba is esett, büszkén fölveti fejét a fényképén, ennek ellenére leginkább ő lehet a szilaj lovak egyik áldozata; az azonban bizvást kizárható, hogy az 1904-ben született András (III.) járt volna így, István dédapám János nevű bátyjának fia, aki a későbbiekben lett malomtulajdonos Józsnak, és ebben a pillanatban még nő sem volt. [Majd csak 1927-ben vett el ő is egy Burai-lányt, a már említett Erzsébetet, később pedig minden jel szerint elvesztette mindenét, mint unokatestvére, a nagyapám; aztán, amint a partecédulája tanúsítja, boldog házasságban élt sokáig, 1979-ig. Akár össze is járhattunk volna, kezet nyújtva egymásnak, ápolva a hajdani közösséget a szocializmus éveiben, de a rokonság valahogyan elhomályosult és föllazult, gyerekkoromban már nem tartottuk a kapcsolatot ezzel az ággal. Vagy nem emlékszem. 2019-ben bukkant rájuk a kuzenom, a velem egyidős hölgy, egyetemi adjunktus néprajzkutató.]

Apai nagyapám, Macsi Tóth János keskeny szemrésű, jóképű, mokány férfi volt, ugyanolyan világos szemmel, mint mindenkié a családban. Szürke, vékony csíkos öltönyben áll a kevés megmaradt fotó egyikén, hunyorít, mert tűz a nap, arcán felhőtlenül könnyed félmosoly, és óvó mozdulattal nyújtja ki kezét a családja köré. Egyáltalán nem látszik parasztembernek, akkor már inkább büszke és elégedett dzsentrinek a gondosan nyírott bajuszával. Választmányi tag a Gazda Körben és a Gazdák Egyesületében. „Debrecen város gazda-ügyeiben tevékenyen részt vesz s mint birtokos köztisztviselőben áll.”⁵ Tartása erőt és magabiztosságot, félrebillenő feje és mosolya tetszeni vágyást sugároz. Az első nagy háborút szerencsésen elkerülte, még a végén is csak tizenhét éves volt, éppen nem katonaköteles. Huszonhat évesen már önállóan gazdálkodott. A föld után kapott előneve mellett „Cifra” Tóth Jánosnak is becézték a bizalmas barátai vagy a fejszoválo ellenfelei. Vagyis a többi nyalka civis, nem csak a porban úszó dűlőből, hanem a Piac utcai korzóról meg a hétvégi törzshelyükről, az Aranybika szálló kártyaszobájából. Ültek, húztak a leterített lapokból, kombináltak magukban, s időnként lecsapták a paklit, kortyolták a Csokonai-ásványvizet [a Kollégiumból elzavart Vitéz akkor tehát már nem csak utca meg színház volt, hanem bolti márka is] vagy a bort. Nem volt ez a cifrázás egyértelműen hízelgő, bár inkább irigység csendült ki belőle, mint bármi más. Kicsinylés vagy becsmélés biztosan nem. Épp ellenkezőleg: sokallták őt. Magabízónak tarthatták. Az a fajta, jó megjelenésű

5 *Debrecen sz. kir. város gazda-családjainak 1938. évi albuma*, szerk. Farkas L. Ferenc, Debrecen, Nagy Károly és társai Grafikai Műintézet, 1938, 90.

férfi, aki lefegyverzően tud bánni nem csak az asszonyokkal, de minden szembejövővel is könnyen megtalálja a hangot. Leendő apám durcásan, a fényképezőgép lenszékétől félreforduló fejjel ücsörög előtte egy miniatúr nádszéken, rövidre nyírt hajjal, a csecsemő Pisti pedig Margit nagyanyám ölében csücsül. Nagyanyám kerti széken ül, lesüti szemét, kisebbik fiát karolva. Nem vidám. Fáradtnak vagy szigorúnak látszik? [Még annyira bájos és pajkos a bakfiskori fotóin!] Megállapítom, hogy Pisti örökölte nagyapám keskeny szemrését, de a sármja nélkül. Viszont én Zsigmond fiam vonásaiban is fölismerni vélem MTJ-t, és ráadásul neki még a kedvenc állata is a bika, dédapjáról mit sem tudva esett a bikákra a választása az állatkertben.

Mögöttük egy keskeny levelű kőris, távolabb gyümölcsfák dús lombja látható, körülöttük letaposott gypeszőnyeg terül el, egy romlatlannak mondható táj keskeny szövete. Legvalószínűbb, hogy ez a kismacsi birtok, de akár készülhetett a fotó az Ajtó utcai portán is, hiszen annak az udvarát sem ismerem, a sok zöldfelület pedig meghatározó adottság volt az óvárosban és az agglomerációban egyaránt. Egy másik, recézett szélű fotón kinyílik ugyanez a táj: igen, egyértelműen vidéken vagyunk. Á, ez ugyanaz a fűzfavesszőből font kerti szék ugyanaz alatt a keskeny levelű kőrisfa alatt, csak most Pisti ül rajta egyedül, elgondolkodva, leventesapkában, apám meg szalmakalapban, orrát birizgálva nézi [a kerti garnitúra nagyanyám előszobájából ismerős negyven évvel későbből]. Mégis Kismacs lesz ez, méghozzá nyáron! Nem is hétköznapi készült a kép, mivel ünneplőruhát viselnek valamennyien, a fiúk fehér inget, kantáros nadrágot, Margit hosszú, fekete ruhát. Milyen volt ez a házasság, ki tudja? Szerelemben kötöttet? Kiegyensúlyozatlan volt, vagy nagyon is kiegyensúlyozott, de vélhetően a patriarchális családmodell szerint? Jancsi szombatoként eljár a Bikába, Manyika meg húzza az igát otthon a gyerekekkel? Nehéz másra gondolnunk.

Szeretetlen Margit című versemben elfogadtam Judit unokahúgom találgtását, aki szerint Manyika csak egyszer szeretett életében, és nem nagyapámat, ez, persze, csak amolyan fantáziálás. Afféle szépirodalom. Iskolai szerelmét elveszítve, jobb híján ment férjhez, és soha többé nem volt boldog. Elsőszülöttjét, vagyis apámat szerette igazán, a többi gyermekét kevésbé. A férje pedig valósággal fázott mellette; ezért a menekülés a kártyába, és talán, nem lehet kizárni, más nőkhöz is. Ám semmi bizonyíték kapcsolatuk ridegségére, csak éppen ezt a különös fázékonyságot őrizi a szájhagyomány. [Versem csupán gondolatkísérlet volt, mégis úgy fölháborította egyik rokonomat, hogy kilátásba helyezte: kitepi azt a lapot a könyvemből, amelyiken szerepel. De az egy vers, próbáltam védekezni. Másik valóság. De akkor legalább ne *Margit* lenne a hősnőm neve!] Én Manyika, azaz nekem csak Tómama állítólagos hidegségéből, Judit által elképzelt szeretetlenségéből nem tapasztaltam sokat, örököltem az apámra fordított figyelmet, s engem nem is szekírozott soha senki Pistin, azaz most még csak Pista bácsin kívül. Ő viszont határozottan kellemetlenül horzsolta az életemet.

„Ne szekírozzál már!”, szokták volt mondani a hetvenes években a szüleit nyagató gyerekek is. Például nekem.

Nagyapám, ez a sármos családfő hamarosan elnyerte az aranykalászos gazda címet, ráadásul tehát nagy kártyás hírében is állt. Vajon mit játszott az Aranybikában? Ultizott, zslugázott, esetleg römizett vagy kanasztázott? Fogalmam sincs. Ha valamihez, hát a kártyához aztán tényleg semmi közöm. [Leszámítva a virágos meg a versenyau-

tós kártyát kisiúkoromból: hány hengeres, hengerek térfogata, az autó legnagyobb sebessége, hány lóerős, na jó, akkor játszunk lóerőben. Szimpatikus ez a mustársárga Ford Mustang, az is, hogy százhatvannal megy, annyival én még soha, de az a bordó Ferrari 512 S úgyis mindent visz a 450 lóerőjével, és ráadásul háromszázötvennel megy! Hol lehet annyival repeszteni? Én még csak a vidámparki gokartpályát ismerem. A McLaren versenykocsinál a végsebesség rovat kihúzva, mert nyilván leírhatatlan. És leszámítva a nyaralások alkalmával a pókert, amiben néha szerencsém volt, érzékem hozzá kevés.) Nagypapa fényképe látható az 1938-as díszalbumban is,⁶ a két világháború között ez volt a város jeles középbirtokosainak reprezentatív mosolygyűjteménye. Egy másik, családi archívumban őrzött fotón büszkesége, egy díjnyertes bika társaságában szerepel, látni, nem elejtett vad, hanem nevelt jószág az is, macsi állomány. Egyszerre haszonállat és vagyontárgy. Ha megbetegszik, az a jó gazdának ugyanúgy fáj, mintha valamelyik családtagja gyöngélné.

Apámék kisgyermekkorai, idilli nyarai ezen a városszéli tanyán teltek, saját és bérelt földön, sétatávolságban a későbbiekben Alsójózsával egyesített, majd Debrecenhez csatolt falutól, Felsőjózsától. Lovaskocsival jártak ki, a gyerekek szaladgáltak a legelésző lovak között, etették a tyúkokat, ha kellett, ők vásároltak be a városban, bekerékpározva a tejcarnokba a nyugodt forgalmú főúton, télen szánkóztak a közeli Nagy-dombon, alighanem a kataszteri térképen is jelölt kunhalmon. Az ebédmenü némileg eltért a városi étkezésektől, nem bontva meg természetesen a „húst hússal” debreceni modus vivendijét. Öregtészta-levest ettek vagy paszulylevest hússal, illetve ecetes húsokat, afféle *Tafelspitz*t. Reggelire paprikás szalonnát és hagymát fogyasztottak minden mennyiségben. Utána tejeskávé és tea dukált rummal. András nagybátyám első emléke, amikor eltéved, bújócskázva elkeveredik a szemhatárig nyújtózó, óriási búzatáblák között. Minden debreceni mezőgazdász családra ez a kétlaki élet volt jellemző: nyáron kint laktak a tanyán, télen beköltöztek a városba, egyedül a családfő nézett ki egyszer-egyszer a földekre, s ha nagy hó volt, magával vitte valamelyik szánkózni vágyó fiacskáját is. Társasági életük a malmokban, a kocsmában, csárdákban és a kovácsnál zajlott, sok üzlet kötöttet és számtalan házassági terv szövődött egy-egy átmulatott éjszaka után. Amint láttuk, és még látni is fogjuk, a gazdálkodó családok, az enyéim is, jellemzően egymás között házasodtak, így volt ez továbbra is, dinasztikus igényekkel, tudatosan növelve a fokozatosan összenövő birtokokat.

Ganz és Társa

Az enyéim tehát csak házasodtak, lankadatlanul művelték és szaporították a földjeiket. Ameddig csak lehetett. Azonban a dűlőbeli szomszédságban mintha mindig állt volna a bál. Mintha folyamatosan zűr lenne az oldalágakkal, az unokatestvérekkel, pedig nyilvánvalóan nem; ám a korabeli sajtónak köszönhetően kizárólag ezek a hírek maradtak meg. Egy 1935. júliusi *Budapesti Közlöny*⁷ értesülünk egy végrehajtási árverésről, amely a nagycsalád korabeli tulajdonviszonyaira és egyben a vámospércsi kötődés eredetére is rávilágít. Ha nem is kellő fénnel.

6 *Debrecen sz. kir. város gazda-családjainak 1938. évi albuma*, 90.

7 *Budapesti Közlöny*, 1935. júl. 11., 3.

Egy mostantól biztos: nem apám találta ki, hogy nekünk oda kell járni, mert ott nekünk jó. Hanem már neki is megmutatták Vámospércset.

Meg kell hagyni, a kuzenom, Kaszanyitzky András által a sajtótárból kiásott újabb fejlemény egyáltalán nem vidám. Ebben az évben a nagy fővárosi cég, a Ganz és Társa Villamossági Gép-, Waggon- és Hajógyár Rt. kezdeményez végrehajtást Tóth András, Tóth János, Csurka Lászlóné, Pósalaky Andrásné, Molnár Lászlóné és vitéz Boldogh Istvánné ellen, a telekkönyvi hatóság tűzi ki a végrehajtást, s az árverést a 2.967 pengőnyi tőkekövetelés és összes járulékaiknak behajtása végett rendezték, a debreceni Királyi Járásbíróság területén levő, Debrecen Szabad Királyi Városban és Vámospércs községben fekvő házakra és földekre. Vajon hogyan került összeütközésbe a családom éppen Ganzékkal? És mikor? Ez talán még az ükapám, az ő nagyapjuk ellen 1881-ben folytatott csőd-eljárás hozadéka? Nem gondolnám. A becsődölt cégnek egy meghatározott moratórium lejártáig nem kell fizetnie, s ha ezután sem tud egyezsége jutni a hitelezőivel, felszámolás alá kerül; lám, az eljárást meg is szüntették 1883-ban, s a hagyatéki teher vagy bármiféle tartozás minimális eséllyel sem hagyományozódhatott a kései utódokra. A végrehajtás pedig csak egyetlen oldalágot érint, igaz, ott aztán mindenkit, mind a hat testvért, és „karcolja” az özvegyet is.

Nem keveset bíbelődtem az András által küldött családfa kibogozásával, mire rájöttem a következőkre. Itt valójában testvérekről, az én 1881-ben becsődölt ükapám, I. János egyik fiának, III. István dédapám [1868] III. János nevű bátyjának [1861] gyermekeiről van szó. Azaz nagyapám unokatestvéreiről. Az ő papájuk hegyes és vékony, nem pödrött, egyenesen szétálló és meghökkentően hosszú „sugárbajuszt” visel a fényképén, hm, Herman Ottó szerint ilyet leginkább katonák hordtak, a népnél ritka.⁸ Hosszú évekig volt törvényhatósági bizottsági tag, és presbiterként is tevékenykedett. Egy másik fotó tanúsága szerint gazdatársaival részt vett IV. Károly 1916. decemberi koronázásán is, és 1920-ban halt meg. Utána a gazdaság elindult a lejtőn, és valamilyen csúfság tényleg eszkalálódhatott jóval az ő halála után – de mégis, miről beszélünk ilyen soká, 1935-ben? Addig sem tisztázódott semmi, sőt ellenkezőleg? Az ügy hátteréről kezdetben éppen ennyit tudni, és nem többet. Érdekes, hogy a korabeli sajtó éppen az ügy kipattanását nem világítja meg. Tervezett innovációról lett volna szó, amelybe mindannyian belebuktak, a teljes ingatlanállományukat kockára téve? Na de Ganz, Ganz... Közösen ruháztak volna be valamilyen mezőgazdasági gépbe, s ennek kapcsán halmozták föl ezt a jelentékeny tartozást? A cég pedig nem kegyelmezett? Létezik ilyen drága gépezet, az nem is kérdés, de vajon mi szükségük lehetett rá?

III. Macsi Tóth János tehát 1861-ben született, 1890-ben vette el Erdei Esztert, akivel a Hatvan utca 1340. szám alatt éltek, s aki jelen pillanatban, 1935 augusztusában az özvegyeként van jelen a járásbíróságon. Az ő elsősülöttjük az itt említett IV. János [1890], és az ő lányuk Tóth Margit, akinek férje Csurka László temetkezési vállalkozó, Kató férje Pósalaky András gazdálkodó, Erzsikéé Molnár László ugyancsak gazdálkodó, legkisebbik fiuk pedig András [1904], jelenleg már bizonyára malmos, legalábbis reméljük, harmincegy évesen. [Nem csak reméljük, tudjuk: a *Molnárok Lapja*⁹ már 1932-ben a Hajdú vármegyei malomüzemek sorában említi az ő kismacsi malmát. Csiha Győző

8 A magyar bajusz, Magyar nyelv, 1906. II. kötet, 30.

9 Molnárok Lapja, 1932. okt. 29. 401.

gépészmérnök, a Hajdú megyei Molnárszövetség elnöke szenvedélyesen sürgeti annak tisztázását, mely malmok őrlnek a maximált vámoknál olcsóbban, búzára és rozsrá lebontva a vámszázalékokat, de csak egyet talál, s az nem az övé, hanem Steinfeld Istváné, bár, hohó, szintén Macson van! Bevillan, hogy csak nem a malommal van a baj? Ahhoz dukál gépállomány is, nem?) Vitéz Boldogh István törvényhatósági taggal már találkoztunk, ő a legkisebbik lány, Róza férje, valószínűleg ő képviseli nejét, aki szintén „a végrehajtást szenvedők” között van, ahogy Kató nevű nővére is.

Kint hét ágra süt a nap, egy törvényszolga kinyitja az ablakot, járjon a levegő. Behallatszik az élénk madárfütty, csilingelnek a bíróság előtt a villamosok.

Ők hatan vonulnak be azon a nyári napon a debreceni járásbíróságra – azért nem mondom, hogy állnak bíróság elé, mert a végrehajtási, illetve az árverési eljárás az 1881. évi LX. törvénycikk szerint nem peres ügy, lényegében nem a bíróság folytatja le, hanem a végrehajtó, a bíróság csak kontrollál a végrehajtás elrendelését követően, s a telekkönyvi hatóság székhelyén foganatosítandó árverésre [147. §] rendszerint egy bírósági tag vagy királyi közjegyző „küldetik ki”.¹⁰

Szép kis ügy. De még mindig nem tudni, hogy miért vannak itt.

Egymással szomszédos, hasonló helyrajzi számú macsi földekről, egy vámospércsi szántóról és egy debreceni, belvárosi házról van szó. Lássuk egyenként a tételeket. A Cserepes utca 12. szám [valóban elírás lehet, mivel mindenhol máshol 10. szerepel] alatt levő, házból és udvarból álló ingatlanak „a végrehajtást szenvedők” nevén lévő hét-tizenketted része 10990 aranypengő áron került kikiáltásra, az özvegy Tóth Jánosné született Erdei Eszter javára „bekebelezett” özvegyi haszonélvezeti jog fenntartásával. Eszterrel szemben nem folyt végrehajtás, s az ő haszonélvezete fennmaradt a végrehajtás ellenére: ő lakott abban az időben az úkapai házban, amelynek tulajdonjogát valószínűleg a „végrehajtást szenvedők” örökölték.

Szintén kalapács alá került a Macs-dűlőben található hét katasztrális hold területű, Tóth János nevén lévő szántó [vajon hol helyezkedett el a „mi” hetvenkét holdunkhoz képest?]; ugyanabban a dűlőben egy ugyanakkora területű, útból, rétből, kertből és szántóból álló, Tóth András nevén föllelhető ingatlan; ugyanott egy szintén négyszögöltre ugyanakkora, útból, rétből, kertből, házból, udvarból és gazdasági épületekből, legelőből és szántóból álló, ugyancsak az András fiú nevén szereplő ingatlan, és alig nagyobb kiterjedésű, udvarból, gazdasági épületekből, legelőből és szántóból álló, Molnár Lászlóné született Tóth Erzsébet nevén álló ingatlan. Szintén kikiáltásra került a dűlőben vitéz Boldogh Istvánné született Tóth Róza szántója, valamennyi nyolcezer aranypengő körüli áron, és – itt lép be a képbe a jól ismert falu! – a vámospércsi Báthory-kert dűlőben levő, öt katasztrális holdból és 1537 négyszögöl területű szőlőből [nota bene: még nem málnából, hanem szőlőből, mégpedig homoki szőlőből], szántóból és útból álló ingatlanak a végrehajtást szenvedők nevén jegyzett hét-harminchatod része, az özvegy Tóth Jánosné született Erdei Eszter javára bekebelezett özvegyi haszonélvezeti jog fenntartásával, 303 aranypengő kikiáltási áron, elég olcsón, igaz, töredékről van szó.

És igen! Számomra így derült ki, hogy amikor apám földet vásárolt a hetvenes években, akkor valójában visszacsatolt: a nevek már nem emlékeztem, de most

10 Köszönet dr. Szabó Leventének a csódeljárásra vonatkozó szakvéleményért.

már rémlik, hogy rokonoktól vehette azt a földet, Boldoghoktól vagy távoli Tóthoktól, s így végső soron a nagycsalád egykori birtokának egy részét vásárolta vissza.

Már amennyiben ez ugyanaz a föld. A dülő biztosan ugyanaz.

Hacsak nem azért történt az egész, mert... Végre nyomon vagyunk, de milyen nyomon! Két hét sötétben tapogatózás után András elküldi a *Nyírvidék* egy évvel későbbi számát, benne ezzel a hírrel: *Különös családi bűnper a debreceni törvényszéken*.¹¹ „Bonyolult családi bűnper tárgyalt tegnap a debreceni törvényszék. A vád szerint Tóth András macsi gazdálkodó 1932-ben eladta 5 hold földjét Somogyi Istvánnak 6250 pengőért, azonban egyelőre nem egyezett bele a telekkönyvi átírásba, annak ellenére sem, hogy a vételárat megkapta Somogyitól s az adásvételi szerződést ő maga készítette el.

Nem sokkal utóbb Somogyi arról értesült, hogy a földjére végrehajtást tűztek ki. Utánajárt a dolognak, s azt állapította meg, hogy Tóth azért nem akarta a földet átíratni az ő nevére, mert akkor az egyik banknak bizonyos részesedést kellett volna fizetni a vételárból. Időközben Tóth malomfelszerelést is vett hitelbe, de nem fizetett, mire megkérték ellene a végrehajtást.

A bonyolult ügyben egyelőre nem lehet tisztán látni, a törvényszék elrendelte a bizonyítás kiegészítését s a tárgyalást egyelőre elnapolta.”

Szóval mindennek marad nyoma. Világos, a ki nem fizetett malomfelszerelés lehetett a Ganzkéké. Jó zűrös tranzakció. Nem lett volna jobb annak rendje és módja szerint mégiscsak részesedést fizetni annak a banknak, mint benyelni egy komplett végrehajtást a fél családdal együtt?

„Ne tessék félni, minden rendben lesz – biccentett oda anyósának vitéz Boldogh. – A föld, annál fontosabb nincs.”

Ez a mi *Szajlánk*, *Ókontrink* és egyben *Ókútunk*: pereme. Széle. Szomszédtsága. Mit szolt ehhez az egészhez az én akkor harmincnégy éves, nemrég nősült, kisgyermekes nagyapám? Esett-e szó az unokaöccse malmáról a vasárnapi orjaleves meg a *Tafelspitz* mellett?

Voltak tehát problémák a földdel, úgy tűnik, minden oldalági családtag keresztül-kasul birtokolta ugyanazt a dűlőt, a tulajdoni lapokon sokan voltak bejegyezve ugyanazokra a holdakra vagy szomszédos sávokra. Szoros szimbiózisban, rendkívül szűken éltek, fizikailag biztosan szorosan. A telekkönyvi hatóság a végrehajtó bejelentését, amely szerint a debreceni ingatlanra vonatkozó árverési kérelmet vonja vissza, tudomásul vette. Nem tudni, ki vásárolt meg és miféle tételt ezen az árverésen, ki fizetett mindezért és kiknek, azt sem, bevetette-e Boldogh István a törvényhatósági és a hitelszövetkezeti kapcsolatait, nem utolsósorban a vitéségét [bolond lett volna, ha nem, hiszen a vitézi szék *fegyelmi bizottságának* tagja is volt!], azt sem, ki segíthette meg a „végrehajtást szenvedőket” kívülről, ha megsegítette egyáltalán, vagy hogyan találtak megoldást ők maguk, de a jelek szerint birtokaikat részben vagy egészben megtarthatták, maradtak mindenféle macsi földek a család kezén, nem csak nagyapámén, egészen 1950-ig.

Az árverést 1935. augusztus 17-én délelőtt tizenegy óraker tartották a telekkönyvi hatóság hivatalos helyiségében, Deák Ferenc utca 17. szám, 1. ajtó. Elhúzódhatott a

¹¹ Nyírvidék, „*Trianon 16*” [!], 1936. április 25., 5.

procedúra, bőven elmúlt már ebédidő, mire szabadultak. A hatóság két dolgot kötött ki. Először is azt, hogy az árverés alá eső ingatlanok az árverési feltételekben megállapított legkisebb vételárnál alacsonyabb áron el nem adhatók. Másodsor, hogy az „árverelni” [sic!, szép főnévi igenév] szándékozók kötelesek bánatpénzül a kikiáltási ár tíz százalékát készpénzben vagy óvadékképes értékpapírban a kiküldöttnél letenni.

„Kelt Debrecenben, 1935. évi március hó 9. napján. Aláírás: a Debreceni Királyi Járásbíróság mint telekkönyvi hatóság.”

A járásbíróság, ahol mind a hatan, sőt valószínűleg akkor hetvennégy éves édesanyjkkal, Eszter mamával együtt heten megjelentek, 1929-ben épült, és a Törvénypalotával szemben állt. Tekintélyes, ötszintes épület volt, nem nyomta agyon a hatalmas szembe szomszéd súlya sem. Feltűnő, hogy az áramvonalas art deco korszakában milyen ódivatú, historizáló, poroszosan komolykodó homlokzattal gondolták el, „álmodták meg”; kőkeretes főbejárattal rendelkezett az építés védjegyeképpen, ez volt az épület egyetlen markáns eleme.¹² Orbán Ferenc tervezte, aki korábban a közeli fogdát, talán az arra kapott jó referenciákhoz igazodott ösztönösen. Az tetszik benne a legjobban, hogy a telkén az akkori városrendezési elveknek megfelelően passzázst nyitottak, így az új épület, bár egy zárt sorú tömbben húzták föl, rögtön sarokházzá változott. Mindössze tizenöt évig állt fenn. Az árverés után kilenc évvel, 1944 nyarán bombázták porig az ezüstsínű amerikai Liberátorok az egész Deák Ferenc utcával együtt. A vasútállomás közelsége okozta a teljes környék vesztét. Elégett, mint Berlin. Ma már mint utcanév sem létezik [csak az utódja, hol is máshol, mint Józsán], az utca a Petőfi tér egyik oldalává változott át, a járásbíróság helyén pedig szellős, talán túl szellős park van.

Ahol pedig akkoriban szellős park volt, ott ma jó eséllyel paneltömb áll. Debrecen épületeinek jelentős hányada nem arról nevezetes, hogy létezik, hanem hogy valami másnak a helyén áll. Ugyanott, ahol sokkal inkább az elődjének kellene állnia valójában. Mert az méltóbb volt. Mihozzánk. Mihozzánk, akik laktunk és dolgoztunk benne. Mégis mi bontottuk le. A gótikus katedrális alapfalaira a klasszicista terv költségkímélő C változata nőtt rá, a végeredményt tiszteljük Nagytemplomként. A Kistemplomnak lefújta a szél a tetejét, aztán úgy maradt. Az Első Takarékpénztárnak leégett a kupolája, nem építették vissza [a Simonffy utca sarki kupolákat igen, halleluja!]. A régi meg a mai Burgundia, Fűvészkert vagy Nyomtató utcát össze sem lehet, össze sem szabad vetni hajdani önmagával, mert az eredmény annyira elkeserítő lenne. Nagyszüleim Nagyállomásának helyén ma sínpárok futnak, az új felvételi épület a hajdan az érkezőket fogadó tér helyére épült [egyébként az is jó, társtervezőként Sajó István jegyezte alkotás]. Ha már Sajó, a floridai villák ihlette Lukács-ház helyén lakótelep van. A DEMKE, Éva nagynéném szülőháza, egy remek szecessziós Jánszky–Szivessy-mű helyén most a Bocskai Általános Iskola áll. A gyerekkori házam lebontva; igaz, méretarányos másolatban épült újjá, igazán nem panaszkodhatom. Kölcsey diákkori szállásának helyére került a Lenin-szobor, amellé a lélektelen külsejű, de annál gazdagabb tartalmú Kölcsey Művelődési Központ, Mikolás Tibor munkája; s az új „Kölcsey”, amely ezt a két ormótlan tévedést váltotta a kétezres években, megint csak nem lett építészeti remeklés. Kaszanyitzkyék tócskerti, Aczél utca 4. szám alatti házának esete

12 Megyeri-Pálffy Zoltán, *A debreceni Királyi Járásbíróság épülete 1929–1944*, Régió kutatás Szemle, 2018. ápr. 27., 251–258.

különösen szimptomatikus debreceni történet. A környékére panelt terveztek, 1978-ban kisajátították, elegyengették ezt a villát is, aztán ugyanott, a lenyűgöző ősdzsungel, a vérszilvafás, diófás, gesztenyés kertségi utca helyén sokáig mégiscsak gazos préri tátongott a blokkházak tövében. Végül református templomot emeltek a telkén, és az avatóbeszédben elhangzott, hogy a kertben álló gesztenyefa alatt játszottak valaha a Kaszanyitzky-gyerekek, s hogy édesapjuk, a Piac utcai nagykereskedő az egyházkerület presbitere volt. Bármilyen szépen csengett mindez ott, a rideg betontéren, s bármilyen érzékeny gesztus, bármilyen hatásos fordulat volt a beszédben a fa emlegetése, nem sokkal az ünnepség után ezt a gesztenyefát is kénytelenek voltak kivágni, mivel kiszáradt. Eltörölve. Hábóritatlanul állhatna ma is az a földszintes ház, meg a kertjében ha nem is ez a fa, akkor egy másik, és magasodhatna mellette a templom. Eltörölve, gondoltuk mindnyájan, eltörölve, és mégsem: a lelkész nemrégiben arról értesítette a családot, hogy a fatörzs csomkjából újra kihajtott a gesztenyefa, nocsak! Óvodám, iskolám fölismerhetetlenre átépítve. Napközim egy roncs; félig üresen, de még megvan. Gimnáziumom is megvan hiánytalanul, csak éppen elvált a név az épülettől, s ahol először és utoljára tanultam kémiát, fizikát az életben, az a ház most már katolikus leányiskola (mivel eredetileg is annak épült, bár a szocialista fele nem).

És akkor még nem is szóltam róla, hogy szülőházam, a nagyerdei szülézet, az egész klinika helyén valaha őserdő burjánzott, susogó lombú tölgyekkel, idáig, ilyen mélyre a sűrűbe csak Csokonai merészkedett a tanítványaival. Meg a fanyűvők. Nem szóltam, mert parkká szelődítve ma is megvan az az erdő.

Máshol minőségi cseréket bonyolítanak le, és ezeknek a cseréknek a láncolatát hívják fejlődésnek. Itt nem, vagy nem egyértelműen.

Szóval jön 1944, és porrá fogják bombázni ezt az utcát is. De hol van még 1944? Nézzünk a naptárra: láthatóan még mindig nincs vége a kritikus 1935-ös esztendőnek. Az erdő már fogyatkozóban, minden egyéb még büszkén áll a helyén, mint a cövek.

A *Kis Újság* egyik őszi számának¹³ *Igy ne* című cikkéből derül ki, hogy a városkörnyéken egy bizonyos Macsi-Tóth-telep is létezett, kopár külterületen, s nem éppen szívderítő, sőt egyenesen elképesztő közállapotokkal, ezerkétszáz lakóval, ivóvizet adó kút és iskola nélkül, tizenkét kilométerre a legközelebbi orvosi rendelőtől: „Reméljük, hogy jó időpontot választottak a debreceni Hadházy- és Macsi-Tóth telep szegényei, amikor siralmas levelüket megírták, keserves könnyeikkel telesírták, és most közvetlenül a debreceni képviselő-választások előtt, illetékes helyre eljuttatták. Olyan időket élünk, amikor minden leírt szó tízszeres súllyal esik a mérlegre, a nagy nyilvánosság hangszóróján ércesebben és távolabbra hangzik el a segélykérés... Az egyke ellen nemcsak új életek várása, de a megszületettek megmentése is hatásos eszköz. Iskola nélkül elvesztjük azt a kultúrfölényünket, amelyre mindig és jogosan kell hivatkoznunk.” Kultúrfölényünket, ez igen! Minden harmadik újszülött már csecsemő korában meghalt ebben a borzasztó koszfészekben.

A leleplező tartalmú cikket a választás előtti hetekben írták a Független Kisgazda Párt központi lapjában, eldöntendő, hogy ezzel együtt ez kampányszöveg-e, vagy sem. Nemigen. Az érdekek szövvényes hálóját utólag bajos rekonstruálni – az itteni birtokosokban jó eséllyel kisgazdapárti szavazókat sejtethetünk –, az állapotokat azonban

13 Kis Újság, 1935. október 15., 4.

lehet. Ez a hangos panasz megalapozottnak látszik, ilyen senki nem szokott a kisujjából szopni. Említettem, hogy nagyapám egyik unokaöccse, az 1904-es születésű III. Macsi Tóth András – akinek felesége Burai Erzsébet, s akinek ingatlanjaival a nyáron lezajlott végrehajtási perben is találkoztunk – nem sokkal hamarabb lett józsai malmos. Ezek a horrorális viszonyok valóban léteztek náluk? Egyelőre nem igazán hiszem, de becsületbeli ügy kideríteni. A Gazdag István-féle *Debrecen történeti kronológiájából* kiderül, hogy nem egészen egy év múlva, 1936. augusztus 6-án már Lengyel Zoltán tisztifőorvos, törvényhatósági bizottsági tag volt kénytelen beadványában fölhívni Vásáry István polgármester figyelmét az elhanyagolt állapotban lévő Hadházy Zsigmond- és Macsi-Tóth-telepekre.¹⁴ Ugyaninnen tudható, hogy e telepeken 1938 márciusában a cukorfogyasztás évi átlag ötven dekagramm volt, „a város külsőségén a lakosság nélkülözése egyre riasztóbb”.¹⁵

Egyre riasztóbb? Még most is? Józsa településtörténeti előzménye az Árpád-korban Szabolcs vármegye részét képező Kismacsban keresendő, földjét valaha erdők borították, s a bronzkor óta lakja és műveli az ember. Nagymacs ellenben Bihar vármegyéhez és a váradi püspökséghez tartozott, 1813-tól viszont az egészet a szintén közeli Hajdúböszörményhez csapták. Mindkettőt fölégette a tatár, dúlta a török, mindkettő mindahányszor újjáépült. Debrecen városa elég sokáig gondosan ügyelt rá, hogy zálogos pusztáit állandó letelepedők semmiképpen sem népesítsék be. 1825-ből van rá adat, hogy sok olyan debreceni polgár is kiköltözött a józsai szőlőkertbe, akinek háza volt bent a városban. Ők voltak az első legális telepeseek. A felsőjózsai református iskola első épületei 1860-ban még vályogból épültek,¹⁶ de az 1926-ban fölhúzott tantermekben már színpadot is építettek az iskolai előadások megtartására; a katolikus iskola tanítványai rendszeresen vármegyei ének- és tornaversenyeken vettek részt, s ezek az intézmények aligha lehettek tizenkét kilométerre dülönktől. A két részből 1929-ben egyesült, és fizikailag is éppen összeépülőben lévő Józsa elemi iskolákkal, három templommal és több orvossal is rendelkezett a századfordulón [hogy önálló rendelővel rendelkezett-e, azt nem tudom, de a Nagyerdő sincs innen tizenkét kilométerre], az idézett leírás tehát nem illik a falura. Tóth Andrásék birtokáról tehát a legkevésbé sem képzelhető ez a fertőzött állapot; vagy a falu távoli periferiáiról mégis? Sajnos igen. Az említett térképek alapján tudható, hogy közvetlen őseimnek már 1830 körül jó vizet adó gémeskútja volt a tanyán, a dűlőben, vagyis a közvetlen közelben is akadt még féltucat fúrt kút, nem is létezhetek volna elődeim ivóvíz nélkül, nincs más kiindulópontom, mint ez a tény. Ahol nem volt víz, ott mi sem léteztünk. Hol nincs tehát víz és iskola?

Az első nyomok olyan csábítóak. Nyomozni mégsem mindig jó, főleg, ha kutakodásunk nem kecsegtet biztos végeredménnyel. Annál az is jobb, ha döbbenetes tényekbe ütközünk, mint például most. Ezek a kerteségek övezetén jóval túl terjeszkedő debreceni telepek, amilyen a máig létező Kerekes-, Gerébytelep, leggyakrabban az alapító család, földbirtokos vagy vállalkozó után kapták elnevezésüket, kivéve a város hátsó udvara, a sokáig nyomornegyednek számító Nagysándortelep, amely a szabadságharc tábornokának, Nagysándor Józsefnek a nevét viseli, aki vesztes ütközetet vívott

14 *Hajdú-Bihar Megyei Levéltár Évkönyve XXV, 377.*

15 *Hajdú-Bihar Megyei Levéltár Évkönyve XXVII, 362.*

16 Lévai Béla útmutatásai alapján: <http://www.debrecen-jozsa.hu/a-felsojozsai-iskola-tortenete/oktatas-iskolainkban-a-multszazad-vegen-es-szazadunk-első-feleben/>

a közelben a cár sokszoros túlerőben lévő seregével. Az elejét lekéste, ebédőtől állították föl, hogy legyen szíves, induljon már a csatába, mert az oroszok nagyon előrenyomultak.

Az a következő kérdés: létezett-e ilyen tehető ág a családomnak? Ha nem is volt a szűkebb értelemben vett családom, az apai ág birtokában ez a telep, az előnév okán mégis valószínűsíthető, hogy módosabb rokonaink földje mellett terjeszkedett, és ugyanebben a régióban. A népnyelv egyszerűen ráragasztotta a szomszéd birtok nevét. A telep szó általában nem a lakosság beszivárgására, hanem nagyon is tudatos telepítésre utal, de ebben, hiába, nem a macsiak voltak a kezdeményezők. Egyáltalán merre lehetett? Rákerestem az interneten, de a jelenlegi térképen talált adat éppenséggel nem oszlatta el gyanúmat. A Hadházy-telep megegyezik Felsőjózsa déli részével, Hadházy Zsigmond pedig főszolgabíró volt, aki a kommün bukása után százhusz teleknek megfelelő földet adományozott rászorulóknak, vagyontalanoknak, rokkantaknak és hadiözvegyeknek, a macsi határúttól, vagyis a mai Sillye Gábor utcától lefelé, akkora volt a földéhség és a nyomor. 1923-tól Hajdú vármegye és Debrecen főispánja, érdemei elismeréseként megkapta a magyar érdemkereszt második osztályát a csillaggal. Ő adott villásreggelit a vármegyeházán Bethlen István mint miniszterelnök-jelölt tiszteletére 1926-ban. Még egy kattintás, s kiderítjük a kuzenommal, hogy ugyanekkor Macsi Tóth János földjét is kiosztották a szegények között, és ezúttal nem kell különösebben gondolkodnom rajta – mint a megvadult lovak András kocsisának esetében –, hogy vajon melyikük lehetett ez a János? A föntiekből egyértelműen kiviláglik, hogy a III., az 1861-es születésű, „sugárhajuzsos” presbiter, aki lejtőre került a gazdaságával, és éppen 1920-ban halt meg.

E földek fölparcellázása, sajnálatos módon, nem csillapította, hanem növelte a nyomort. És addigra a főispán úr is levette a kezét a szegényekről. Az állapotok változására egész a téészesítésig kellett várni, amely viszont másokat lehetetlenített el, például az én nagyszüleimet.

A két, teljesen összefonódott falu 1981-ben lett Debrecen város része, emlékszem, mekkora volt az öröm.

Thomas Stangl

Találó szavak, végtelen

NÉHÁNY KÍSÉRLET A POÉTIKAI PONTOSSÁGRÓL, IDŐTEREKRŐL ÉS TÉRIDŐKRŐL

1.

Látok valamit, amit fel szeretnék jegyezni, előveszem a jegyzetfüzetem, ügyetlenül [mert hogy lehet valamit felírni, amit éppen lát az ember?] megfogalmazom a megfigyelésem, aztán a szavak tovább burjánzanak, és ugyanakkor mind többet és többet kezdek látni [hiszen hogy lehet látni anélkül, hogy leíránk azt, amit látunk?].

Minden könnyebbnek tűnik, valami létrejön a szavak között, valami finom, szinte anyagtalan és mégis különösképpen valóságos; de hogyan lehet ezt a szavak közötti helyet meghatározni? Egyszerű lenne azt mondani: egy bizonyos hely; az irodalomban a meghatározatlanról van szó; az irodalom a meghatározatlanban, a